

KARTTAMERKKEJÄ SUOMENOPETUKSEEN

Leena Nissilä, Heidi Vaarala ja Maisa Martin (toim.) *Suolla suomea. Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille.* Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLVII. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto 2003. 230 s. ISBN 951-9062-49-1.

Äidinkielen opettajain liiton neljäskymmenesseitsemäs vuosikirja *Suolla suomea. Perustietoa maahanmuuttajien suomen kielen opettajille* lupaa olevansa monipuolinen ja ajankohtainen keskustelunavaus suomi toisena ja vieraana kielenä (S2) -alalta. Edellisen kerran Äidinkielen opettajain liitto on tehnyt S2-alaa käsittelevän vuosikirjan vuonna 1996, jolloin julkaistiin *Moneja baareja — tiellä toimivaan kaksikielisyyteen* (Ruuska ja Tuomi 1996). Sen jälkeen on tapahtunut paljon, ja S2-ala on kehittynyt melkoisesti. On hyvä aika avata taas keskustelu.

Suolla suomea esittelee alaotsikkonsa mukaisesti perustietoa maahanmuuttajataustaista oppilasta opettavalle. Kirja on suunnattu erityisesti äidinkielen ja kirjallisuuden opettajille, mutta se sopii myös muille. Itse olen lukenut kirjan ala-asteen S2-aineenopettajan silmälasien lävitse. Tekijöidensä mukaan *Suolla suomea* pyrkii käytännönläheisyyteen, joten S2-opettajan arvelisi saavan uusia näkökulmia tai pohdittavaa omaan työhönsä.

Teos sisältää neljä osiota, joista ensimmäinen käsittelee maahanmuuttajaoppilaan oikeuksia suomen kielen sekä oman äidin-

kielensä oppimiseen. SIRKKU LATOMAAN artikkeli käsittelee näitä oikeuksia monipuolisesti ja selkeästi. Hänen mukaansa Suomessa voitaisiin tehdä vielä paljon, jotta maahanmuuttajien kielelliset oikeudet toteutuisivat. Latomaa pohtii muun muassa, kenellä on oikeus määritellä oppilaan äidinkieli tai kaksikielisyys. Koulun arjessa äidinkielen tai kaksikielisuuden määrittely tulee yllättävän usein esille, ja Latomaa tuo siihen mielenkiintoisen näkökulman. Hän muistuttaa, että maapallolla useampi ihminen on kaksikielinen kuin yksikielinen. Usein me yksikieliset pidämme kaksikielisytenä vain täydellistä kahden kielen hallintaa, ja siksi opetussuunnitelmiin ei rohjeta kirjoittaa tavoitteeksi kaksikielisyyttä.

Osion toisessa artikkelissa PIRKKO MUIKKU-WERNER kuvailee elävästi, miten uusi oppilas pääsee luokkayhteisön jäseneksi. Hän antaa käytännön vihjeitä siitä, miten opettaja voi auttaa oppilasta kotoutumaan luokkaan ja siten myös koko yhteiskuntaan. Artikkelin lopussa olevassa liitteessä Muikku-Werner kokoaa tiiviisti akkulturaation vaiheet ja strategiat. Niiden tunteminen on hyödyksi jokaiselle, joka opettaa maahanmuuttajataustaista oppilasta (vrt. Nieminen 2000: 37).

MARJO MELA pohtii lyhyesti maahanmuuttajien sijoittumista työelämään ja jatko-opintoihin. Hän näkee ongelmana sen, että peruskoulun jälkeen maahanmuuttajaoppilas saattaa jäädä yksin ja syrjäytyä. Mela vaatii nykyistä tehokkaampaa suomen kielen opettamista aikuisille maahanmuuttajille. Tähän vaatimukseen vastattaisiin mielestäni lisäämällä juuri maahan tulleiden suomen kielen kursseja sekä S2-opettajien täydennyskoulutusta. Mela puolestaan ehdottaa suurimpiin kaupunkeihin kouluasteesta riippumatonta suomen kielen aineopetusta, johon opettaja voisi ohjata oppilaan, jolla on liian heikko kielitaito ammatilliseen koulutukseen tai lukioon.

Ensimmäisen osan neljäs artikkeli käsittelee sitä, miten S2-oppilas selviytyy muiden oppiaineiden opiskelusta ja miten opettaja voi helpottaa oppimista. S2-opettajan ammattitaitoa tarvitaan, kun muut opettajat kysyvät, miten S2-oppilaan voisi ottaa huomioon opetuksessa. Artikkelin kirjoittaja MAISA MARTIN antaa muutamia käytännöllisiä neuvoja esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen oppilaan arviointiin ja opettajan puheeseen. Puheen ymmärtämisestä Martin tuo esiin monelle S2-opettajalle tutun tilanteen: koska monen oppilaan puhe kuulostaa sujuvalta ja oppilas näyttää ymmärtävän opetuspuhetta, kielenoppimiseen perehtymätön opettaja voi ihmetellä, miksi oppiminen ei suju. Tässäkin tarvitaan juuri S2-opettajan ammattitaitoa ja tietoa toisen kielen omaksumisesta, jotta päästään niin sanottuun syväkielitaitoon ja abstraktin, yksityiskohtaisen puheenkin ymmärtämiseen. Martinin artikkeli antaa käytännöllisiä vinkkejä, joista hyötyvät niin luokanopettaja kuin aineenopettajakin.

Toisen osion artikkelit käsittelevät kielen oppimista ja suomen opettamista toisena kielenä. Osion ensimmäisessä artikkelissa MAISA MARTIN muistuttaa, että ensikieli (L1) ja vieras kieli (L2) opitaan eri tavoin. Martinin mukaan myös toisen kielen ja vieraan kielen oppimisen välillä on eroja. Tätä ajattelua vasten on erikoista, että äidinkielen ja kirjallisuuden opettaja, jolla ei ole lainkaan opintoja toisen kielen omaksumisesta, katsotaan päteväksi opettamaan suomea toisena kielenä (ks. Mela s. 191–194, Vaarala s. 196). Martin valottaa kielen oppimista kieliopin, kognition, funktionaalisuuden, syötöksen ja vuorovaikutuksen näkökulmista. S2-opetusta perustelee esimerkiksi ymmärrettävän syötöksen vaatimus (vrt. Krashen 1987). Varmasti moni opettaja joutuu usein perustelemaan oppilaiden vanhemmille, miksi paras kielenoppimisen

ympäristö ei ole sellainen, jossa on mahdollisimman paljon täysin suomenkielisiä lapsia ja jonka kieli, esimerkiksi opettajan puhe, on suunnattu näille suomenkielisille oppijoille. Ymmärrettävää syötöstä melkein kielitaidoton oppilas saisi esimerkiksi valmistavalla luokalla.

Funktionaalaisella näkökulmalla Martin tarkoittaa, että oppimisen järjestyksen määrittää se, mihin kieltä tarvitaan. Funktionaalisen oppimisen periaate on esillä myös saman kirjoittajan seuraavassa artikkelissa, joka tarkastelee kieliopin opettamista. Martin pitää tärkeänä, että opettamisen lähtökohtana ovat oppijoiden ilmaisutarpeet. Hän huomauttaa, että funktionaalinen näkökulma ei kuitenkaan sulje pois eksplisiittistä rakenteen opettamista. Funktionaalinen lähestymistapa suomen kielen opettamiseen taitaa edelleen vahvistua, vaikka tuleva S2-opettaja ei välttämättä saa opettajankoulutuksessa ainuttakaan esimerkkiä siitä, miten oppijoiden ilmaisutarpeet tulisivat mahdollisimman hyvin huomioon otetuiksi.

Funktionaalisen oppimisen periaatteen tuovat esiin myös HEIDI VAARALA, joka esittelee edistyneitä suomenoppijoita novellin lukijoina, ja LEENA NISSILÄ, joka käsittelee S2-opetuksen didaktiikkaa. Nissilä esittelee tasapuolisesti sekä formaalisen että funktionaalisen opetuksen hyviä ja huonoja puolia. Formaalisuus–funktionaalisuus-keskustelua on käyty ennenkin (ks. esim. Lepämaa 1993; Lauranto, Parviainen ja Rainó 1993; Suni 1994), mutta silti keskustelua on syytä jatkaa. Se on olennainen näkökulma S2-didaktiikkaan, joka myös tuntuu kaipaavaan lisää keskustelua tutkijoiden ja opettajien välille. Kirjan toisen osion artikkelit antavat hyvän pohjan tällaiselle ajatustenvaihdolle.

LEENA NISSILÄ esittelee toisessa kirjoituksessaan ytimekkäästi mutta kohtuullisen kattavasti koko joukon S2-opetukseen tar-

koitettuja oppimateriaaleja. Hän tietää, että moni S2-opettaja laatii itse paljon materiaalia mutta pitää sen valmistamista työläänä. Kiinnostusta valmiita materiaaleja kohtaan on ymmärrettävästi paljon. Nissilä tuo lyhyesti esiin sen vaaran, joka itse tuotetun materiaalin käytössä on: »—opettajan täytyy olla erityisen tarkkana, jotta kaikki keskeiset sisällöt tulevat järkevässä järjestyksessä käydyksi läpi» (s. 115–116). On kuitenkin selvää, että valmiin oppimateriaalin käyttö ei poista tätä vaaraa. Kaikenlaista oppimateriaalia käytettäessä opettajan pitäisi muistaa, että kirja tai muu materiaali ei ole opetussuunnitelma vaan ainoastaan yksi näkemys suositellusta oppimisjärjestyksestä.

Kirjan kolmas osio käsittelee arviointia. Osion kaksi artikkelia ovat erilaisia lähestymistavaltaan ja suuntaviivoiltaan. MIRJA TARNANEN tarkastelee kielitaidon, erityisesti kirjoittamisen, arviointia vuorovaikutusprosessina, johon vaikuttavat monet tekijät. Artikkelin keskeisin anti on, että arviointi ja arviointitehtävien laatiminen vaativat opettajalta oman kielitaitokäsityksen ja kielitaidon kehittymisen tietoista pohdintaa. Tarnanen tuo esiin opettajien yhteistyömahdollisuuden (s. 147). Usein on kuitenkin niin, että S2-opettaja on ainoa alansa edustaja omassa työyhteisössään. Tällöin arviointikeskustelua voisi käydä esimerkiksi kunnan muiden S2-opettajien, tutkijoiden tai vieraiden kielten opettajien kanssa. Ilahduttavaa ala-asteen S2-opettajan näkökulmasta on se, että Tarnanen nostaa esiin arvioinnin vaikutuksen oppijan itsetuntoon ja minäkuvaan.

Toisenlaisen kuvan arvioinnista antaa ERIK GEBER artikkelissaan »Suomi toisena kielenä ylioppilastutkinnossa». Siinä missä Tarnanen korostaa opettajan tietoisia valintoja ja niitä ohjaavia tekijöitä sekä kielitaitokäsitystä, Geber keskittyy analysoimaan ylioppilaskokeen tehtävätyyppejä. ▽

Hän mainitsee hyvin suppeasti ylioppilastutkinnon kielitaitokäsityksen olevan, että S2-oppilaan suomen kielen taitoon ei kuulu niin syvällinen tyylyttely- ja argumentointitaito kuin äidinkielen oppilaan. Kirjoittaja esittelee runsaasti esimerkkejä, joista voi päätellä kokeen taustalla olevan kielitaitokäsityksen, mutta olisi ollut mielenkiintoista saada tietää, millaiseen kielitaitokäsitykseen perustuu esimerkiksi se, että S2-ylioppilaskokeessa ei ole puheen ymmärtämistä mittaavaa tehtävää. Geber erittelee kokeen tehtävätyyppejä ja niiden käytännöllisyyttä varsin perusteellisesti, joten kirjoituksesta saa tarkan kuvan siitä, millainen S2-ylioppilaskoe on. Vähemmälle huomiolle jää, miksi se on sellainen kuin on.

Kirjan viimeisessä osiossa käsitellään S2-oppiaineen asemaa. ERIK GEBERIN, MARJO MELAN ja HEIDI VAARALAN artikkelit selkeyttävät ja rajaavat oppiainetta ja opettajan kelpoisuutta sekä koulutusta. Artikkelit ovat sangen hyödyllisiä aloittelevalle S2-opettajalle tai sellaiseksi aikovalle. Erityisesti Vaarala esittää S2-opettajaa kiinnostavia kysymyksiä ja ajatuksia muun muassa oppimateriaalin välttämättömyydestä ja lukivaikeuksien vaikutuksesta suomen kielen oppimiseen. Varsinkin jälkimmäisestä kysymyksestä moni S2-opettaja toivonee lisää keskustelua ja tietoa. Äidinkielen ja kirjallisuuden opettajaa sen sijaan kiinnostanee erityisesti Geberin selvitys S2-opetus suunnitelmista.

Suolla suomea on lupauksensa mukaisesti monipuolinen ja melko käytännönläheinen teos. Useat kirjoitukset lienevät hyödyllisimpiä sellaiselle opettajalle, joka kohtaa ensimmäiset maahanmuuttajataustaiset oppilaansa. Jo vähän aikaa alalla toimineelle S2-opettajalle kirja sisältää hyviä muistutuksia opetuksen taustalla olevista asioista: kielitaitokäsityksestä, oppilaan oikeuksista, arvioinnin tehtävästä ja kielen

oppimisen periaatteista. Näin lyhyeen kirjaan on saatu yllättävän monipuolinen kuva kielen oppimisesta ja opettamisesta. Koli-kon kääntöpuolena on paikoittainen hajanaisuus: samassa kokoelmassa käsitellään hyvin monenlaisia näkökulmia. Onneksi jäsentäminen neljään osioon jämäköittää teoksen rakennetta.

Suolla suomea antaa opettajalle paljon vihjeitä siitä, miten hän voi auttaa suomea toisena kielenä puhuvan oppijan kielenoppimista ja selviytymistä opinnoistaan. Opettajan täytyy tiedostaa kaksikielisyyden ja kaksikulttuurisuuden haasteet (Latomaa). Hänen on hyvä valmistautua kohtaamaan toisesta kulttuurista saapuva oppilas ja auttaa tätä pääsemään luokkayhteisön jäseneksi (Muikku-Werner). Opettaja tietysti tekee kaikkensa, jotta oppilas oppisi mahdollisimman hyvin (Martin, Nissilä, Vaarala), ja siksi hän muun muassa antaa kullekin oppijalle sopivaa syötöstä (Martin). Opettajan tehtävä on myös auttaa oppijaa voittamaan ahdistuksensa, kun oppija ei vielä ymmärrä kaikkea eikä osaa ilmaista itseään (Nissilä). Opettajan tulee arvioida oppijan kielitaitoa luotettavasti ja eettisesti (Tarnanen, Geber) ja pitää samalla huolta siitä, että arviointi tukee oppijan itsetuntoa ja minäkuva (Tarnanen, Nissilä). S2-opettaja ja muutkin maahanmuuttajataustaisia opettavat kohtaavat siis monenlaisia haasteita ja vaatimuksia. Näihin vaatimuksiin *Suolla suomea* antaa tukea, kuin karttamerkkejä suomenopetukseen.

Kirjan artikkeleista on löydettävissä myös toivomuksia siitä, miten suomen kielen oppimista ja S2-opettajien työtä voitaisiin tukea ja helpottaa. Esimerkiksi S2-opettajien koulutusmahdollisuuksia pitäisi lisätä (Vaarala) ja oman äidinkielen opetusta tulisi olla tarjolla kaikille halukkaille (Latomaa). S2-ala kaipaa mielestäni myös lisää tutkimusta suomen kielen oppimisesta sekä rahallista panostusta kunnilta ja

valtiolta, konkreettisesti siis lisää tunteja ja kursseja. Lisäksi on tarvetta keskustella kielen oppimisesta ja opettamisesta ja pitää ylipäättään väylä auki kentän ja tutkijoiden välillä. Siihen tarkoitukseen *Suolla suomea* on hyvä pelinavaus. ■

VILHELMIINA HARJA

Sähköposti: vilhelmiina.harja@edu.hel.fi

LÄHTEET

- KRASHEN, STEPHEN D. 1987: *Principles and practice in second language acquisition*. New York: Prentice-Hall International.
- LAURANTO, YRJÖ – PARVIAINEN, AIRA – RAINÓ, PÄIVI 1993: Morfologiaa vai fraaseja vai molempia? Onko vain yksi tapa opettaa suomea? – *Kieliposti* 4 s. 38–40.
- LEPÄSMAA, ANNA-LIISA 1993: Vierassuomen opettamisesta. – *Kieliposti* 3 s. 20–22.
- NIEMINEN, TAIJA 2000: *Suomi toisena kieleinä -opettajien koulutuksen kehittäminen Helsingin yliopistossa*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- RUUSKA, HELENA – TUOMI, SANNA-MARJA (toim.) 1996: *Moneja baareja — tiellä toimivaan kaksikielisyteen*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLII. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- SUNI, MINNA 1994: Kommunikaatio — oppijan kielitaidon koetinkivi. – Minna Suni & Eija Aalto (toim.), *Suuntaa suomenopetukseen — tuntuu tutkijain tutkimukseen* s. 121–135. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

SUOMI KAKKONEN *Opas opettajille*

Toim. Marjo Mela –
Pirjo Mikkonen

Kokeneiden S2-opettajien
käytännöllisiä ohjeita suomi
toisena kielenä -opetukseen.

25,-

- SUOMEN MURTEIDEN SANAKIRJA
Saatavana osat 1–7
78,-/osa

MONENA SUOMI MAAILMALLA *Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*

Toim. Hannele Jönsson-
Korhola – Anna-Riitta Lindgren

Kirja monikielisuuden
sosiologiasta, kielikontakti-
ilmiöistä ja kielen variaatiosta.
27,-

Myymlä avoinna ma–to 11–17, pe 11–16,
Hallituskatu 1, 00170 Helsinki, Puh. (09) 131 23 216, (09) 131 23 215
Tilaukset myös kirjamyynti@finlit.fi, www.finlit.fi/kirjat

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA